

fmd.bg

04 февруари 2014 г.

Чия е враждебната реч?

Автор: Георги Лозанов

След 2012 г., която можеше да се нарече година на медийните войни, в известен смисъл и като нейно нерадостно продължение медийната 2013 г. може да се нарече година на враждебната реч. Това бе обществено осъзнато и предизвика широк публичен дебат едва в края ѝ с навлизането в страната на вълната от сирийски бежанци. Тогава говоренето дори в електронните медии, въпреки че са регулирани със специален закон и заплашени от финансови санкции, на моменти пряко попадеше под дефиницията за враждебна реч – в Закона за радио и телевизия тя не фигурира под този термин, но има разпоредби, които ясно я описват и поставят под забрана. Например: „Медийните услуги не трябва да подбуждат към ненавист, основана на раса, пол, религия или националност” (чл. 8, ал. 1), или да допускат „предавания, внушаващи национална, политическа, етническа, религиозна и расова нетърпимост” (чл. 17, ал. 2).

Разпоредбите са недвусмислени, но регулаторната ситуация беше сложна, тъй като враждебната реч, която звучеше в медиите, обикновено не произтичаше от тях, а от политици и кандидат политици главно от средите на националистките партии и организации. Те неизвестно защо често гастролираха в ефира като експерти по темата „бежанци” и под такава маска се опитваха да генерират популистки вот. Това скандализираше граждански по-чувствителната част от обществото, но тя не държеше толкова отговорни политиците, колкото медиите – очакваше от тях чисто и просто да спрат радикалните гласове, да им отнемат достъпа до предаванията си, да ги подложат на своеобразна „бяла цензура”.

Медийният регулатор (СЕМ) обаче не застана на такава позиция, съобразявайки се с препоръката на Съвета на Европа и с практиката на Европейския съд за правата на човека, отчете необходимостта медиите да отразяват враждебната реч, за да информират гражданите за изразителите ѝ и разпространението ѝ в обществото. Разбира се, при задължителна реакция от страна на техните представители (водещи, репортери и пр.), която според възможностите на програмния формат да пази достойнството на нападатите и демократичните ценности в публичната комуникация.

Ако последното е спазено, санкции се налагат само в редките случаи, където вина за враждебната реч пряко носят представителите на медията – като „Алфа ТВ” заради коментара на водещата Маргарита Ташева в предаването „В околото на бурята”: „Днеска ще покажем, че това са всъщност семействата на убийците, които се снимаха, докато режат глави, докато изхвърлят мирно население от покривите на сградите, които, в лицето на един от командирите на свободната сирийска армия Абу Сакар, са дори канибали... А и те са пуснати, навсякъде в България, на свободен режим, поради което вече започнаха да крадат, да бият. Очаквайте да започнат да изнасилват, да режат глави. Това е населението, наричано бежанци”; или като водещата на предаването „Психодиспансер” в програмата на „Евроком” Албена Вулева, заради цинични подмятания спрямо бежанците и незачитането на страданието им.

Иначе СЕМ прие, че проблемът с враждебната реч в крайна сметка е на субектите ѝ, особено ако те са публични фигури с делегирана обществена отговорност, каквито са

политиците. Донякъде в плана на парадокса предложих да се помисли по аналогия със закона за електронните медии, който санкционира говоренето им, и за закон за политическото говорене, така че политиците сами да плащат обществената цена на собствените си думи, а не тя да пада върху медиите. Още повече, че именно те, далеч преди бежанската вълна, вкараха в публична употреба репертоара на враждебната реч, разбрана като конструиране на враг, освен от етнически или религиозно различия и от политическия опонент. Така правенето на политика в България в резултат и от трайната липса на нови идеи и аргументирани тези, влезе навътре в зоната на ирационалното, задвижи агресивни масови нагласи, включително инстинкта за насилие на тълпата. Същият, който познаваме от сблъсъците между футболните агитки (симптоматично напоследък те получиха активна роля в публичния живот извън спорта).

Вотът, постигнат чрез враждебна реч, е подобен на харизматичния вот, но от обратната му страна – и той не е заради убеждения, а по линията „силно любя – силно мразя”. Още от зимните протести на 2013 г., насочени срещу цялата политическа класа, обаче стана ясно, че Бойко Борисов вероятно за дълго ще остане последния политик, възползвал се от харизматичен вот, и гласуването оттук нататък трудно ще е по симпатия, а по-скоро „по неизбежност”. Така че логично в предизборната ситуация, предизвикана от предсрочното падане на Борисов от власт, ирационалните ресурси смениха източника си – от очакване на спасителя се преместиха към вражда с различия, като жертва, според напрегнатата драматургия на обществените отношения, можеше да бъдат както политиците в битката помежду си, така и журналисти, граждани, студенти, богатите, та дори и бедните.

Ирационалното „удоволствие да мразиш”, стимулирано от политиката и добре тренирано от интернет-хейтърството, за първи път не позволи след конституирането на нов парламент предизборната ситуация да се разпадне. Тя продължи с още по-тежки квалификации от морално (нищо ново), но и от правно естество, които трябваше да доведат до съставомерни обвинения, политическият опонент да се окаже престъпник. Целта на враждебната реч е не просто да ти даде преднина пред останалите, а и да им отнеме социалния статут, да ги превърне в аутсайдери, най-добре направо в затворници (главният прокурор получи роля на политически арбитър). Моделът на тази реч „на прага на затвора” беше зададен от казуса с костинбродската печатница и стигна до Конституционния съд, който трябваше да реши дали има престъпление, а оттам и по общо: дали политиците в страната са престъпници (или евентуално кои от тях) или просто „правилата на играта” вече са такива.

През изминалата година политическият дебат и съдебният спор се сближиха до неразличимост. Гражданите периодично излизаха на улиците в ролята на граждански обвинител, като превърнаха улицата в медия. Медиите на свой ред пък отвориха процеса и го направиха публичен, вкараха националната аудитория във въображаемата „съдебна зала”, с което реализираха конституционното ѝ право на информация. Разбира се, така те изпълняваха основната си функция, но в различна степен и с различен мотив. Появи се единствената в Европейския съюз телевизия на партия, а други телевизии родиха партии в обезпокоителен за наблюдателите, макар и несанкциониран от закона, конфликт на интереси между две ключови за обществото публични роли – политическата и журналистическата. Тоест, имаше медии и то далеч не само в споменатите случаи (там поне позицията им е откровена), които вместо да отразяват това своеобразно съдебно реалити, предпочитаха да „пледират” в подкрепа на някоя от страните.

То самото приличаше донякъде на процеса срещу Тодор Живков от началото на прехода, защото също търсеше „по съдебен ред“ историческа справедливост, само че тогава за политическите вини на комунизма, а сега за политическите вини на посткомунизма. Онзи процес персонифицираше вините до един обвиняем, а в този обвиняем беше цялата политическа класа. Съществената разлика, разбира се, е, че онзи беше реален, макар да завърши като фарс, а този е виртуален, тече по всички канали, и едва ли някога ще свърши.

В този смисъл е трудно да се оцени медийната публичност през отминалата година, защото и тя, и политическата не функционираха като себе си, а като част от някаква невъзможна параюридическа публичност, в която враждебната реч, минаваща от уста на уста, трябваше да донесе дълго отлаганото възмездие. Безперспективно упражнение, дори само защото тя даваше шанс в организатори на виртуалния съдебен процес да се превърнат тези, срещу които той трябваше да е.

Единственото утешение е, че враждебната реч, колкото и агресивна да беше, се приюти в медиите и дори частично беше укротена от тях, оставиха я при думите и образите, а не ѝ разрешиха да стигне телата. Засега поне... Представям си, че ако тя звучеше с децибелите на 2013 г. в един по-слабо медиатизиран свят, да кажем преди век, погългите щяха да падат поетически трупове, а протестите отдавна да са добили украинска трагика.